प्रहस्तः, पुं, (प्रततः प्रहतो वा हस्तो यत्र ।) विस्तृताङ्गुलिपाणिः । चपेटः । इत्यमरः । २ । ६ । ८४ ॥ रावणसेनापतिविशेषः । यथा,—
"ततो नीलाम्बुदप्रख्यं प्रहस्तो नाम राक्षसः । अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं शूरः सेनापतिस्तदा ॥"
इति रामायणे लङ्काकाण्डे ८ सर्गः ॥

प्रहारः, पुं, (प्रहरणमिति । प्र + हृ + घञ् ।) आघातः । यथा, मार्कण्डेये ।
"करप्रहारेण शिरश्चामरस्य पृथक् कृतम् ॥"

प्रहारणं, क्ली, (प्र + हृ + णिच् + ल्युट् ।) काम्यदानम् । इति प्रवारणशब्दटीकायां सारसुन्दरी ॥

प्रहारवल्ली, स्त्री, (प्रहारोपशमा आघातजन्यवेदनादिनाशिका वल्ली लता । शाकपार्थिवादित्वात् मध्यपदलोपः ।) मांसरोहिणी । इति भावप्रकाशः ॥ (पर्य्यायोऽस्या यथा,—
"मांसरोहिण्यतिरुहा वृत्ता चर्म्मकरी क्षुण्णा । प्रहारवल्ली विकशा वीरवल्ल्यपि कथ्यते ॥"
इति भावप्रकाशस्य पूर्व्वखण्डे प्रथमे भागे ॥)

प्रहासः, पुं, (प्रकृष्टो हासो यस्य ।) शिवः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (कार्त्तिकेयस्य अनुचरविशेषः । यथा, महाभारते । ९ । ४५ । ६६ ।
"रणोत्कटः प्रहासश्च श्वेतसिंहश्च नन्दकः ॥"
नागविशेषः । यथा, तत्रैव । १ । ५७ । १५ ।
"पूर्णाङ्गदः पूर्णमुखः प्रहासः शकुनिर्दरिः ॥"
प्रकृष्टो हासो यस्मात् ।) नटः । इति धरणिः ॥ (प्रकृष्टो हासः प्रकाशो यस्य ।) सोमतीर्थम् । इति जटाधरः ॥ (प्रकृष्टो हास इति ।) अट्टहासः । इति शब्दरत्नावली ॥ (यथा, कामन्दकीये । ५ । २० ।
"न मर्म्मसचिवैः सार्द्धं किञ्चिदप्यप्रियं वदेत् । ते हि मर्म्माण्यभिघ्नन्ति प्रहासेनापि संसदि ॥")

प्रहासी, [न्] पुं, प्रकृष्टं हासयति हसति च यः । (प्र + हस् + णिच् वा + णिनिः ।) हासकारकः । भाँड़ इति भाषा । तत्पर्य्यायः । वासन्तिकः २ केलिकिलः ३ वैहासिकः ४ विदूषकः ५ प्रीतिदः ६ । इति हेमचन्द्रः । २ । २४५ ॥ (हासकारिणि, त्रि । यथा, अथर्व्ववेदे । ८ । ६ । १४ ।
"आपाकेस्याः प्रहासिनस्तस्मै ये कुर्व्वते ॥")

प्रहिः, पुं, (प्रकर्षेण ह्रियतेऽनेनेति । प्र + हृ + "प्रहरतेः कूपे ।" उणा० ४ । १३४ । इति इण् । स च डित् ।) कूपः । इत्यमरः ।१।१०।२६॥

प्रहितं, क्ली, (प्रधीयते स्मेति । प्र + धा + क्तः ।) सूपः । इति हेमचन्द्रः । ३ । ६१ ॥ (प्र + हि प्रेरणे + क्त ।) क्षिप्ते, त्रि । इति निरुक्तशब्दटीकायां भरतः ॥

प्रहीणः, त्रि, (प्र + ओ हा त्यागे + क्त । "घुमास्थागेति ।" ६ । ४ । ६६ । इति आत ईत् । "ओदितश्च ।" ८ । २ । ४५ । इति निष्ठातस्य नः । ततो णत्वम् ।) परित्यक्तः । प्रपूर्व्वहाधातोः कर्म्मणि क्तः । इति मुग्धबोधव्याकरणम् ॥ यथा,—
"प्रहीणपूर्व्वध्वनिनाधिरूढ-
सुखामधारेण शरद्घनेन ॥"
इति रघुकाव्यम् ॥

प्रहुतं, क्ली, (प्रहूयते स्मेति । प्र + हु + क्तः ।) भूतयज्ञः । इति जटाधरः ॥ (यथा, मनुः । ३ । ७३—७४ ।
"अहुतञ्च हुतञ्चैव तथा प्रहुतमेव च । ब्राह्मं हुतं प्राशितञ्च पञ्च यज्ञान् प्रचक्षते ॥ जपोऽहुतो हुतो होमः प्रहुतो भौतिको बलिः । ब्राह्मं हुतं द्विजाग्र्याचे प्राशितं पितृतर्पणम् ॥")

प्रहेणकं, क्ली, (प्रहेलकम् । पृषोदरादित्वात् लस्य णः ।) पिष्टकविशेषः । तत्पर्य्यायः । वाचनम् २ व्रतोपायनम् ३ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ प्रहेलकम् ४ वाचनकम् ५ । इति हारावली ।१५२॥

प्रहेलकं, क्ली, (प्रहिलति स्वादादिना अभिप्रायं सूचयतीव । प्र + हिल भावसूचने + ण्वुल् । प्रहेलति वेष्टयतीति । प्र + हेल + ण्वुल् वा ।) प्रहेणकम् । इति हारावली । १५२ ॥

प्रहेलिका, स्त्री, (प्रहिलति अभिप्रायं सूचयतीति । प्र + हिल अभिप्रायसूचने + कुन् । टापि अत इत्वम् ।) दुर्विज्ञानार्थप्रश्नः । कूटार्थभाषिता कथा । हेयालि इति भाषा । तत्पर्य्यायः । प्रवल्हिका २ । इत्यमरः ।१।६।६॥ प्रवल्लिका ३ प्रवल्लि ४ प्रवल्ली ५ प्रहेलिः ६ । इति भरतः ॥ प्रश्नदूती ७ प्रवल्लीका ८ । इति शब्दरत्नावली ॥ तस्य लक्षणम् ।
"यत्कीर्त्त्य कमप्यर्थं स्वरूपार्थस्य गोपनात् । यत्र बाह्यान्तरावर्थौ कथ्येते सा प्रहेलिका ॥ सा द्विधार्थी च शाब्दी च विख्याता प्रश्नशासने । आर्थी स्यादर्थविज्ञानात् शाब्दी शब्दस्य भङ्गतः ॥"
आर्थी । यथा,—
"तरुण्यालिङ्गितः कण्ठे नितम्बस्थलमाश्रितः । गुरूणां सन्निधानेऽपि कः कूजति मुहुर्मुहुः ॥"
पानीयकुम्भ इति ॥ शाब्दी यथा,—
"सदारिमध्यापि न वैरियुक्ता
नितान्तरक्ताप्यसितैव नित्यम् ।
यथोक्तवादिन्यपि नैव दूती
का नाम कान्तेति निवेदयन्ति ॥"
सारिका । इति विदग्धमुखमण्डनम् ॥

प्रह्लादः, पुं, (प्रह्लादते इति । प्र + ह्लाद शब्दे + अच् । यद्वा, प्रह्लादयतीति । प्र + ह्लाद + णिच् + अच् । रलयोरैक्यम् ।) प्रह्लादः । स च हिरण्यकशिपोः पुत्रः परमवैष्णवः । (यथा, हरिवंशे । ३ । ७१ ।
"हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः प्रथितौजसः । अनुह्लादश्च ह्लादश्च प्रह्लादश्चैव वीर्य्यवान् ॥")
तस्य चरित्रादिकं प्रह्लादशब्दे द्रष्टव्यम् ॥ (जनपदविशेषः । यथा, महाभारते ।६।९।४६।
"मल्लाः सुदेष्णाः प्रह्लादा माहिषाः शशिकास्तथा ॥")

प्रह्लादः, स्त्री, (प्र + ह्लाद् + क्तिन् । इत्वः ।) प्रीतिः । ("ह्लादेः स्वः क्तौ च ।") इति मुग्धबोधव्याकरणम् ॥

प्रह्लन्नः, त्रि, (प्र + ह्लाद् + क्त । "ह्लादो निष्ठायाम् ।" ६ । ४ । ६५ । इति इत्वः ।) प्रीतः । इत्यमरः । ३ । १ । १०३ ॥

प्रह्लादः, पुं, (प्रह्लादयतीति । प्र + ह्लाद् + णिच् + अच् ।) प्रह्लादः । स च पूर्व्वजन्मनि शिवशर्म्मणः पुत्रः सोमशर्म्मनामाभूत् ततो दैत्यभावनया मृतः अनन्तरं कमलायां हिरण्यकशिपोः सकाशाद्दैत्यभावेन जातः । यथा, सूत उवाच ।
"स लोष्टेन समं मेने काञ्चनं भूषणं पुनः । जिताहारः स धर्म्मात्मा निद्रया परिवर्जितः ॥ विषयान् स परित्यज्य एकान्तमपि सेवते । योगासनसमारूढो निराशो निष्परिग्रहः ॥ तस्य वेलां सुसंप्राप्य ऋतुकालः समागतः । आगतान् दानवान् विप्रः सोमशर्म्मा बलोऽब्रवीत् ॥
ऋतुकाले तु संप्राप्ते प्राणयात्राप्रवर्त्तके । शालग्रामे महाक्षेत्रे ऋषीणामेव सन्निधौ ॥ केचिद्वदन्ति वै दैत्याः केचिद्वदन्ति दानवाः । एवंविधो महाशब्दः कर्णरन्ध्रगतस्तदा ॥ तस्यैव विप्रवर्य्यस्य सुविप्राः सोमशर्म्मणः । ज्ञानध्यानात् प्रचलतः प्रविष्टं दैत्यजं भयम् ॥ तेन ध्यानेन तस्यापि दैत्यभूतेन वै सदा । सत्वरं तस्य वै प्राणा गतास्तस्य महात्मनः ॥ दैत्यभावेन संयुक्तः स हि ऋतुवशं गतः । तस्माद्दैत्यगृहे जातो हिरण्यकशिपोस्तदा ॥ देवासुरे महायुद्धे निहतश्चक्रपाणिना । युध्यमानेन तेनापि प्रह्लादेन महात्मना ॥ सुभृशं वासुदेवं तद्विश्वरूपं विचिन्तितम् । योगाभ्यासेन पूर्व्वेण ज्ञानमासीन्महात्मनः ॥ सस्मार पौर्व्विकं सर्व्वं चरित्रं शिवशर्म्मणः । सोऽप्यहं सोमशर्म्मा वै प्रविष्टो दानवीं तनुम् ॥ कस्य कार्यं कदा पुण्यं केवलं ध्यानसुत्तमम् । प्रयामि च महापुण्यैर्ज्ञानाख्यैर्मोक्षदायिभिः ॥ समरे प्रीयमाणेन प्रह्लादेन महात्मना । एवं चिन्ता कृता पूर्व्वं श्रूयतां द्विजसत्तम ! ॥ एतत्ते सर्व्वमाख्यातं सर्व्वसन्देहनाशनम् ॥"
सूत उवाच ।
"प्रह्लादे तु हते संख्ये देवदेवेन चक्रिणा । संह्लादे च महावीर्य्ये तस्मिंश्च कालनेमिनि ॥ प्रह्लादस्य तु या माता हिरण्यकशिपोः प्रिया । प्रह्लादस्य महाशोकैर्दिवा रात्रौ प्रशोचति ॥ पतिव्रता महाभागा कमला नाम दुःखिता । खिद्यमाना दिवा रात्रौ नारदस्तामुवाच ह ॥ मा शुचस्त्वं महाभागे पुत्रार्थं पुण्यभागिनि ! । निहतो वासुदेवेन तव पुत्रः समेष्यति ॥ तद्गुणलक्षणोपेतस्तवोदरे महामतिः । प्रह्लादेति च वै नाम पुनरस्य भविष्यति ॥ विहीन आसुरैर्भावैर्वैष्णवेन समन्वितः